

H. As.

4603

l

Il. As. 4603 l

VILÁGOSÍTÁS,
ÁSIÁBAN A' KAUKASZUS HEGYÉN
LAKOZÓ
AVAROK' és KÚNSÁGIAK'
NYELVÉNEK MAGYARTALANSÁGA ERÁNT;
A'
KAUKASZUSI NÉPEK'
RÖVID ÁLTAL-NÉZÉSÉVEL.

ÍRTA
JERNEY JÁNOS.

GYÁRFÁS I.

SZEGEDEN,
Grünn Orbán' Öröküseinél.

1829.

Digitized by Google

4 A

Scientia particulae rei cujusdam melior
totius ignoratione.

ABULFEDA.

Imprimatur

Szegedini die 12-ma Junii Anno 1829,

Franciscus Xav. Gubiczer m. p.
Lycei et Gymnasii Director Loc.
et Regius Librorum Censor.

TEKÉNTETES
NEMES NEMZETES ÉS VITÉZLŐ
VÁRADI
TÖRÖK GÁBOR ÚRNAK,
TEKÉNTETES ARAD VÁRMEGYE'
ELSŐ AL-JEGYZŐJÉNEK,
A'
SZÉP TUDOMÁNYOK' KEDVELLŐJÉNEK,
LELKES MAGYAR HAZAFINAK,
MINT
NEMES SZÍVŰ BARÁTJÁNAK:
TISZTELET JELÉÜL
A. A. A.

A' SZERZŐ.

K Ú T F Ö K.

- I. Reise in den Kaukasus und nach Georgien unternommen in den Jahren 1807 und 1808, auf Veranstaltung der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu St. Petersburg, enthaltend eine vollständige Beschreibung der Kaukasischen Länder und ihrer Bewohner, von Julius von Klaproth, Kaiserl. Russischem Hofrath und Mitgliede der Akademie der Wissenschaften zu St. Petersburg. I. II. III. Band. Halle und Berlin. 1812—1814. 8-vo.
- II. Kaukasische Sprachen, von Julius von Klaproth. Halle und Berlin. 1814. 8-vo.
- III. Uebersicht aller bekannten Sprachen und ihrer Dialekte. Von Friederich Adlung, Staatsrath, Ritter des Ordens d. h. Anna Zweiter und des rothen Adlers dritter Classe,

Ehrenmitglied der Kaiserl. Univers. zu Moskau, Charkow, Wilna u. Kasan, des Kön. Niederl. Instituts u. der philosoph. Gesellschaft zu Philadelphia, Correspondent der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften, u. s. w. St. Petersburg. 1820. 8-vo.

IV. Asia Polyglotta, von Julius Klaproth. Paris. 1823. 4-to.

V. Sprach Atlas, von Julius Klaproth. Paris. 1823. fol.

VI. Több Közönséges és magános Tudósítások, különbözö évekről.

Köz óhajtaát, 's köz aggodalmat gerjesztének az Ásiai Magyarokról időnkben elterjedt némelly homályos tudósítások a' nemzeti dicsőséget mélyen érző Hazafiak' szívében az eránt: vajha támadna olly buzgó, 's elégséges tudományokkal fel ruházott földink, ki a' Kaukaszuson teendő útra magát elszánván, sikeres nyomozódása következtében Nemzetünket hitelesen tudósítaná: ha vallyon találtatik-e ott valójában nyelvünket beszélő Népség; és különösen, minémű nemzet-maradványok légyenek az Avarok és Kún-ságiak?

Nem lehetett részvétel nélkül szemlélni illetén aggodalmat azon felekezetnek, melly különben az újabb úttazók' vizsgálódásai után Kaukaszus tájéki Magyar nyelvű népek' nem találtatásáról elegendőkép' meggyőződtek; nem, egészen hideg vérrel ven-

ni, minekutánna általjában azt vátatnák sokan, hogy külföldi Tudósok e' dologról czélerányos világositást e'korig nem adtak, de nem is képesek nyújtani nyelvünk' nem tudása miatt; és így, vágyódó ösméretünknek e'béli mezeje parlagon feküdne. —

A' roppant Orosz Birodalom' győzedelmes Hadának Kaukaszuson való legközelebbi hódoltatása ez időnkbeli közönséges Újság Levelek' fő tárgyai közül lévén, a'ról szólltokban több alkalommal Avarok és Kúnságiak jöttek említésbe; melly nemzeti nevek hallására nem csak újlag fel éledt Ásiában hátra maradt rokonaink' ki keresésének vetélkedve való óhajtása: hanem némelyek a'nyira el ragadtattak öröm-érzéseiktől, hogy ugyan azon Avarokban valóságos véreinket képzelnék lenni. (Hasznos mulatságok. 1828. II. F. E. 52. Dar.)

Minekutánna kevés, vagy épen semmi reménységünk sem lehet egy tudományos Magyar Expeditionnak leg alább most hamarjában a' Kaukasziai nyelvek' meg ösmérése végett Ásiába leendő küldetése eránt, mellynek vizsgálódási resultatuma minden gyanakodásokat bizonyos tudománnyal váltana fel, — tanácsos, sőt szükséges,

ges további intézet-tételig a' külföld' nagy tapasztalásu férfiai által gyűjtött fáklya világánál gondosan meg vizsgálni mind azon fontos tudósításokat, mellyek e' tárgy' lehető ki nyomozására szolgálhatók; és a' dolog' mivoltához képest elhárítani a' Magyaroknak Kaukaszus' vidékén fenlétök eránt alapos ok nélkül támasztott bal hiteket. —

Esztergomi születésű Jaksics (igazabban Lefter) Gergel vala az, ki Ásiai utazásából 1820-ikban haza térvén, olly kellemetes hírt terjesztett el közöttünk: hogy a' Kaukaszuson, egy messzi ki-terjedő, de általa meg nem nevezett Tartományban az Orosz Birodalom' határ széleitől mint egy 15 mélföldnyire, anyai nyelvünket beszélő, sőt szokásban, viseletben meg egyező, 's a' Persákkal, Mongolokkal, és más nemzetekkel keverve lakó hét millionyi népség találtatik, — mellynek Irrédi nevű független Fejedelménél Orlay János Hazánkfiával egyetemben *) titkon meg jelenvén, azzal beszélt is honni nyelvünkön. (Felső Magyar Országai Minerva. Kassa. 1825. II. Negyed. 4-to. 203—206. Lap.) Örömmel fogadta ezen

hírt az olvasó Közönség, és úgy tekinté, mint az Ásiai Magyar ivadékokról a' XVII-dik Században meg szűnt Historiai monumentumoknak folytatási rendében költ fontos tudósítást.

Nem kételkedtek ezen hír után már sokak az Ásiai Magyar Nemzet' fen létéről, a'nálisinkább: minthogy Dankovszky Gergel Úr, Posonyi Akademia béli Görög-nyelv-tanító, következő évben a' Magyarok' maradványát Kaukaszus vidékén általa szerencsésen felfedezetnek hirdette; (A' Magyar Nemzet Maradványai az ősi lakó helyekben. Poson. 1826. 8.) kinek állítását Erdélyi József Úr, Posonyi Kerületben Királyi Földmérő, a' Kaukaszusi Nemzetek' magyar hangzatu szavaiknak össze szedésével erőssen támogatni törekedett. (Sprache der Stammverwandten der Hungarn im Kaukasus in 490 Wörtern dargestellt und mit hungarischen verglichen. Preszburg. 1826. 4-to.)

Még azok is hajlának hinni ezek' következésében Jaksics' meg-lepő hírlelését, kik Orlaynak Bécsbe írt több rendbéli Leveleit olvasták: minek utánna semmit sem kétel-

kedének azon, hogy Orlaynak 1815-ik és következő esztendőekben az Orosz Status' meg hagyásából a' Birodalomnak déli részeit be-
 útaztakor Jaksics is mellette vala. — Orlay Status Tanácsosnak Ásiai útját igazolá többek közt néhai Bajzáth Mihálhoz († 1821.) a' Fels. Udv. Magy. Cancellariánál vólt Titoknokhoz Bécsbe intézett, és Kievdn 1820. Juniusban költ 's eredeti valójában nálam lévő Levele, melly így kezdődik: „De peregrinationibus meis ab anno 1815. per Chersonesum Tauricam, Provinciam hypocausteam, Mosdokium, Kislariam, Astrachaniam, Sareptam, Saratoviam, Penzam, Nizsny Novgorod, Jaroslaviam, Moskvam, Smolensciam, Mogileviam, Csernigoviam, factis, alias, ubi plus otii nactus fuero, scribam.“ — Ígéretéhez képest meg küldé ugyan kevés idő múltával nem csak útazásának, hanem életének is leírását: de mivel azon leírásban Kaukaszusi Magyarokról, 's Irrédi Mirzáról mélyen halgata, ugyan azért méltó gyanú emelkedett valamint mind azokban, kik e' környülállásokat figyelemre vevék, úgy bennem Jaksics' elő-terjesztésének hitellessége eránt; jól tudván, hogy a' derék

Orlay, ki soha meg nem szűnt szeretni régi Hazáját, Bécsi barátait Magyarokra nézve illy örvendetes és igen fontos dologról tudósítani bizonyára elnem mulatta volna. — A' Minervában meg jelent híradás után azonban Jaksics már Hazánkon kívül léven, sőt az Ausztiai Császári Fels. Követség útján Sz. Pétervárából érkezett Jegyzék szerint 1824. eszt. August. holnapban Kaukasziában, Sukari vagy Lukasz névű Ferdökbén meg is halálozván, (Nota Cancellariae Status Intim. Aul. Austr. 1825. N-ro. 7063) ötettovábbi és bővebb felvilágosítás végett kérdőre venni nem lehetett. El múlhatatlanul kelle tehát valakinek a' dolog miben létének ki tudása végett Levél által magát Orlay Ö Excellentiáját meg keresni. — 1827-ik esztendei Bécsben tartózkodásom ideált némelly Barátimnak biztató szíves útasításukhoz képest, (kiknek egyike az imént tisztelt Hazánkfiával gyakrabbi levelezést, és szoros barátságot tartott) Januarius holnapban írás által csak ugyan meg kértem, Odesszába küldvén Levelemet: hogy tudósítaná Bécsi Levelezőit, vallyon igazak-e Jaksicsnak beszédi? — Jött is e' részben válasz a'

nagy tekintetű, de már most poraiban nyugvó férfiútól mult 1828-ik eszt.; mellynek a' béli foglalatja, miként merő költemény legyen Irrédi historiája: egy levelező Barátomnak közben jött halála miatt későded ugyan, de még is értésemre esett; — 's így már meg vagyon fejtve Jaksicsnak feneketlen meséje. **)

Olly Nemzetet válalhat csak el a' Magyar igaz Atyafiának, melly nyelvében, akár mi dialektus béli különbség mellett is el a' nyira hasonlít hozzá, hogy a' beszéd' szolgálatinál fogva a'nak gondolatait 's érzéseit felfoghassa; legyen bár szokásában 's ruházatában különböző amazétól. A' nemzeti azonságnak 's vér-szerénti atyafiságnak ha ezen csalhatatlan próba-kövéen vizsgálja a' kritikus olvasó Dankovszky és Erdélyi Urak' összevetett vállakkal egy célra intézett fentebbi munkáit, lehetetlen nem tapasztalnia, hogy a' pályát, mellyen indultak, kezdetinél tévesztve, nagy fontosságú állításaikat a' történeti bizonyosság' szégyenére a' lehetőség' lépcsőjéig sem emelték fel ez' érdemes Írók. Az első némelly régi hitoriai datumokat Klaproth Udvari Tanácsnok Útazási leírásával egybe vetvén,

e'ből húzott hibás magyarázatoknál fogva az Avarokat, és Karacsaiakat tartja Magyaroknak. — Kereken ki mondva: egykét szónak névnek magyar hangzata 's jelentése a' győző fegyver, mellyel egy ívnyi futó írásocskában ki-vívottnak képzei a' nehéz kérdést, feltalálttaknak a' Magyar maradókat. — Magosabb polczán áll Nemzetünk a' Historia' és Philologia' kritikai ösméretének, hogy sem egynehány szó' hasonlatosságára építené származási történetét, és Dankovszky Úr értekezéseinek általa hiún reménylett foganatosságot engedne. Mennyi atyafi Nemzetekre, mi temérdek Magyarokra találhatnók a' vérség' illetén próbáinál fogva e' kerek földön?! — Erdélyi Úr a' Kaukaszus vidékit borító számos Nemzetek' nyelveiből nagyobb erőlködéssel mint gonddal öszve keresett magyar értelmű 490 szavak' lajstromában koronázza ama'nak paradoxáit, nagy megbízottsággal zengvén a' nyert diadalt elő-beszédében. — Magok azon Kaukaszai Nemzetek, mellyeknek nyelveikben magyar szavakat találunk, minden tekintetből különbözők egymástól. A' nagy tudományu Klaprothtól, kinek munkáival

különben mint kútfővel éltek e' két Hazafiak, eléggé meg tanulhatták volna, hogy azon Magyaroknak ösmért Népek tulajdonképen minémű Nemzet' ágozatához tartozandók nyelvök' dolgában; és hogy azoknak Magyar voltokról álmodni sem lehet többé.

Klaprothnak önnön tapasztalásra épített rendszeres elő-terjesztése, és a' fentebb érdeklett kútfők elegendő alapos ösméretet nyújtanak mindenkinek a' Kaukaszus Hegyről, 's Népeinek, különösen az Avaroknak nyelvéről. Ezekből következő velős ábrázolást adni szükségesnek tartom a' kérdéses tárgy' felvilágosítására nézve:

A' K a u k a s z u s, hegy-láncz Ásiában a' Kaspiumi és fekete Tenger között. Hosszában 95, szélességében 16 — 56 mélföldre terjed. Számtalan egyes tetői nyugoti részét foglalják, mellyeknek leg magossabbika az Elb or u s, 54000 lábnyira emelkedő bérceit örökös hó borítja. Jelesebb folyami: K u b a n, K u m a, K u r, A l a s z a n i, T e r e k, S z a m u r, K o i s z u, és A k s z a i.

Kaukasziak alatt tulajdonképen értetnek mind azon Népségek, mellyek a' Historiai idők óta Kaukaszus hegyeit lakják, megkülönböztetve azoktól, kik későbbben költöztek oda, valamint is az **Osszettek**, **Georgiaiak**, és **Baszianok**. — Nyelvökre nézve három fő osztályt formálnak, u. m. A.) Keleti Kaukasziak vagy **Lezghi**; B.) Közép Kaukasziak vagy **Mitdzseghi**; C.) Nyugoti Kaukasziak, mellyek a' **Cserkeszi** és **Abaszi** Népségekből állanak.

A.)

LEZGHIEK. A' Keleti Kaukasziak, lakják a' Koiszu és Alazani folyamok közt fekvő hegy' részét, nem különben a' Kaspiumi Tengerre nyúló térségeket. Honnuk a' Törökök és más Ásiai népek által **Dagesztánnak**, az az Hegyi Tartomány-nak, és **Lezgisztánnak**, vagy **Lezghiek Országának** neveztetik, minthogy szomszédaik őket **Lezghi** vagy **Lezki** névvel illetik. — Lezghisztánban négy valószínű fő nyelv vagon.

Első az Avar vagy Kundir nyelv. Uralkodik Chundzag (Kúnság) vagy Avar, Kaezeruk, Hidatle, Mukratle, Anzokul, Karachle, Gumbet, Arrakan, Burtuna, Anzuch, Tebel, Tumurga, Archi Rutul, Csari és Belakan Districtusokban; valamint az Andiaknál és Kubucsban, — igen különböző dialektussal. Az Avar Nemzetnek physikai határai: nyugotra Akszai folyó; éjszakra az Akszaitól, Enderitől és Tilbaktól délre eső hegy-fok; keletre Koiszu vize; délre ki nyúlik felső Szamurig és Sadágh hegyéig. Fentebb említett Districtusok a' bennök lévő fő helységtől veszik nevezetöket. Avar vagy Kúnsági Districtus' fő városa, egyszersmind az Avar Kánnak lakhelye Kúnság, (Hunnenstadt) fekszik Attila folyó' jobb partján; 1000 házat számlál. Lakosai, kik 1500 familiából állanak, vallásukra nézve, valamint a' többi Avarok is Mahomed', követői. A' mostani Avar Kánnak neve Abu-Nuszal-Kán; leg hatalmasabbnak tartatik a' Kaukaszusi Fejedelmek közt. Lakásának üveg ablakai vagynak, a' mi nagy ritkaság azon tájékon. Több csinosodási meg különböz-

tető jelek is szemlélhetők nála, u. m. függő óra, 's más egyebek. — 3 Város, 278 Falu, 34,000 ház, mind öszve 10,000 férfi személy tartozik hatalma alá. — 1828. 21. Septemb. Kúnság Városában hívséget eskütt az Orosz Császárnak.

Ezekhez járúl továbbá a' felső Szamur melléki Dido és Unzo Districtus béli nyelv; sok más Kaukasziai szavakkal kevert ugyan ez, de még is Avar dialektusnak kell tekinteni. — Általjában minden Avar dialektuson beszélők Marulának, az az Hegyi lakosnak hívják magokat. —

Tulajdonképen a' mi az Avar nyelvet illeti: a'nak természeti minémüségéről már a' múlt Században elég nyomóssággal írt Pallas Ásiai híres utazó; (*Samlungen historischer Nachrichten über die Mongolische Völkerschaften. St. Petersburg. 1776. 8-vo*) leg újabban pedig Klaproth tágas philologiai ösmérettel, 's mély combinatioval fejtegette kijelentett munkáiban, melyekből napfényre hozatik az Avar nyelvnek természeti minémüsége; meg való sodik továbbá, hogy a'nak magyarságáról vastag tudatlanság gyanúja nélkül többé senki sem

gyanakodhat. Találtatnak ugyan nálok, valamint más ottani népeknél is mienkével közös szavak, de azokból atyafiságot, szoros vérséget határozni nagy inconsequentia volna. — Túl vagyunk már azon, hogy a' 'Török Nemzet' Magyar származásáról 's atyafiságáról vagy csak kérdést tennénk: még is csekély szorgalommal mint egy 300 magyar értelmű török szónál többet találtam én. Így van a' dolog más keletinyelvekkel, (L. Beregszászi Paul, Ueber die Aehnlichkeit der hungarischen Sprache mit den morgenländischen. Leipzig. 1796. 4-to.) különösen a' Kaukasziakkal; egész napkeletet azért Magyarok régi, hazájának, népeit magyar maradékoknak állítani türhetetlen, de egyszer'smind nevetséges vakmerőség volna. Ez régen ösmért igazság, olyan igazság, mellyet most sem tagadhat senki, ha csak az Emberinemzet' történetének fonálát balgatagúl szét szaggatni nem törekszik. —

Második a' Kazi-Kumuk nyelv; melly hasonlókép' különböző dialektusokkal beszéltetik Kara-Kaitakban, és Tabaszeranban. (Taeb-isz-szarà)

Nyugotra Koiszu; délre Gurieni folyó; keletre Tabaszerani hegy-fokok és éjszaki Daghesztán; éjszakra az Oszeni patakok környékezik ezeket. — A' Kaspium Tenger melléki *Kaitakok* Török nyelv dialektusán beszélnek.

Harmadik az *Akusai* nyelv. E'nek az előbbeniekkel sok közös szavai vagynak, de a' többtől igen elüt. *Czudakarában* és *Kubicsiban*, valamint általjában a' Koiszu, felső Manasz folyók, és Buam patacai közt fekvő Havasokon is uralkodik ezen nyelv.

Negyedik végre *Kuru* vagy *Küräi* földön beszéltetik déli Daghesztánban.

B.)

MITZDZEGHI. Ezek nyugotra és éjszak nyugotra laknak a' Lezghiektől. Magok magokat semmi nemzetségi köznevezettel nem hívják, hanem a' szomszédaik, u. m. Tatárok, Cserkeszek, és Andi Lezghiek által *Mizdzeghi* névvel illettetnek. *Kumbalei* folyónak felső tájéka, a' minek mellékét az *Ingusok* lakják, *Dzurdzuket* névvel hívatik a' Georgiaiak által

régi idők óta. E'nek utánna következik a' Kiszteteti Districtus, mellyhez a' Vapi nevű Ingusi Törsök is tartozik. Kumbelainak a' hegyek közül való ki ömléséig terjedő alsóbb rész Suasi-Dzariethi nevet visel. Az Oroszok Csecsenzi, vagy is Csecsenzeknek hívják a' Mizdzeghi népséget, de ezen nevezet, valamint a' Kiszteteti név is, csak egy részökre alkalmaztatható. — Lakhelyeik nyugotra Terek folyótól, éjszakra Kis Kabardah és Szundzsa vizétől határozttatik. Délre a' Kaukaszi Havasok hasítják őket a' Chev-szur, Psav, Gudamakari, és Khakhethi népektől. Egy némelly Törsökeik, név szerint a' Thusi, emezektől délre laknak Alaszani folyó eredetinel. Keletre felső Jakszai és Enderj határ széléig nyúlik,

A' Mizdzeghi népek, — hozzájuk nem számlálván a' Túsi Törsöket, — három nagy Törsökre oszlanak. — 1-ső) Nyugoti rész a' Galgai, Halka, vagy Ingusok: kik magokat Lamur, az az Hegyi lakosoknak nevezik. Kumbalei, Szundza, és Salgir vagy Aszai folyók környékit lakják. — 2-dik) Törsök a' Karabulak,

tulajdon nyelvökön *Arschte*; szinte úgy neveztetnek az Ingusoktól; Csecsenzektől: *Aristojai*. Azon nagy völgyiséget lakják, mellyben Martan vagy Faroan vize lefolyik. 3-dik) Fő Törsököt teszik a' Csecsenzek, a' kik Karabulakoktól Jakszaig laknak.

Mizdzeghi nyelvet a' miilleti: szavainak nagy részét véve, különböző ugyan a' többi Kaukasziai nyelvektől, de sok hasonlósággal bir a' Leszghi, különösen pedig a' Kaszi-Kumuk és Avar szójárásokkal. A' Tusziak' dialektusa, mellyeket fentebb szinté Mizdzeghi népnek mondtunk, sok Georgiai szavakkal van keverve.

C.)

CSERKESZEK és ABAZOK, vagy a' *Napnyugoti Kaukasziai*, kik felső Kubantól a' Fekete Tengerig elterjednek, tészik a' Kaukaszai Népek' harmadik osztályát. — A' Cserkeszek *Abige*, az Abazok pedig *Absne* névvel nevezik magokat. Ez utóbbiak *Abchaszi* vagy *Apchaszi Tartományuk* *Abchaszethi* nevezettel illetetik a' Georgiaiaktól, és nem csak a' Fekete Tenger partjait lakják, hanem

széllyel szórva Kaukaszus hegyeitől éjszakra Kubanba omló folyamok' mentiben is találtatnak, felső Kuban, Kuma, és Mal-ka között.

A' valóságos Abchaszethi, vagy Nagy Abaza a' Kaukaszus magas hegyeinek, és a' Fekete Tenger felé terjedő hanyatlásainak egy részét foglalja el. Nyugotra a' Tenger-től; éjszaknyugotra Kapoeti folyótól, melly őket a' Cserkeszi Törsököktől el választja; keletre a' Kaukaszus és Szuanok' Tartományától; végre délnek Enguri folyótól környékeztetik, — melly Mingrelianak választó határát formálja. — Kaukaszustól délre lakó minden Törsökei ezen Népségnek a' Cserkeszek által Kuschazip-Abazi köznevezettel, az az Túl a' hegyi Abazoknak neveztetnek.

Kaukaszus éjszaki hegyeiben, és Kuban déli részein következő Abaz Törsökök laknak, keletről nyugotnak: Besilbai, Midavi vagy Modoveh, Barakai, Kaszilbeg, Csegreh, Bach, Tubi, Ubuch, Bsubbeh, Abassech, és Necskadzsa.

Keleti Abazokat formálják végre a' Kis Abazának hat Törsökei, kik ma-

gokat *T a p a n t a* néven nevezik; a' Cserkeszek ellenben *B a z k e c h*, a' Tatárok *Alti-Keszek A b a z i* névvel illetik őket. Nagy részben Kubannak jobb partján Podkumokig laknak.

Minekutánna világos példákkal is megtaníta a' mély tudományu Klaproth ez' elő számlált Nemzetek nyelvének meg ösmérése: minden felakadás nélkül hihetjük és állíthatjuk, hogy azoknak a' Magyaréval a'nyi hasonlatossága nincsen, a' mennyi vérség' és rokonság' bé bizonyítására szükségképen meg kívántatik. Az *O s s z e t e k'*, *G e o r g i a i a k'*, *B a s z i a n o k'*, és *K a r a c s a i a k'*, úgy szinte Kaukaszus más újabb Lakosainak nyelveik továbbá ösméretesebbek a' Tudós világ előtt, hogy sem azokban magyarságot lehetne gyanítani. — Az *O s s z e t e k* és *G e o r g i a i a k* különböző tulajdon nemzeti nyelvekkel birnak; — a' *B a s z i a n o k* végre és *K a r a c s a i a k* a' Török nyelv' dialektusán beszélnek. Nem kételkedett még is Dankovszky Úr ez utóbbiakat is valóságos Magyar maradékoknak hirdetni. (L. cit. p. 12. et sequ.)

Vagynak ugyan a' Kaukaszuson nyelvekre nézve némelly kevésbé ösmért Nép-

ségek, mint a' Gudamakarok, Borcsalinok, Kartuelek, kiknek magyarságuk eránt inkább állhatna gyanúság, míg egy értelmes Magyar utazó világosítást nem nyújt rólok; de az Avarokról és Kunságiakról e'digi hiteles tudósításoknál fogva bátran elmondhatni: hogy sem a' Székel, sem a' Kún, sem a' Jász, sem a' Palócz, sem a' Göcsej, sem az Órmán, sem az Órségi Magyar nem fogja meg érteni nyelvöket.

Midőn a' Kaukasziai nyelvek' ösméretének vezér csillaga Klaproth, következő itéletét nyilatkoztatja ki: „Obgleich die Sprachen der Kaukasischen Völkerstämme unter sich bedeutend von einander abweichen, und auf den ersten Blick gänzlich von einander verschieden erscheinen, so findet man doch bei genauer Untersuchung eine gewisse Familienähnlichkeit und Berührungspuncte unter ihnen. Besonders merkwürdig aber ist die grosse Menge ähnlicher Wörter, die sich mit nördlichen, vorzüglich Finnischen und Samojedischen Sprachen gemein haben.“ (Asia Polygl. pag. 133.) — és példákkal is támogatja állítását:

meg nyílik előttünk azon láthatár, mellyben a' Kaukasziai nyelveknek miénkel mennyire lehető rokonságát, 's azon rokonságnak okát a' Történetek világossága után élesebb szemekkel láthatjuk. — Sajnovicsal egy értelemben lévő egész Tudós Sereg' nyomós bém bizonyításai szerint ingadozhatlanul hisszük nyelvünknek a' Finnuséval némű némű közelebbi rokonságát a' nélkül, hogy eredetünket azoktól hoznánk le, vagy Arpád' elmaradt felekezetének lenni meg engednők. Klaproth maga Finnek közé helyezi a' Magyarokat nyelvök' hasonlatossága miatt. (Sprach Atlas XII—XXIV); a'nyi tehát, mintha Magyar nyelvben Kaukaszus népeinek temérdek szavait fel talál-tatóknak mondaná. —

Közlött velünk Jaksics Gergel egy Úrimádság formát is, melly állítása szerint Kaukaszus vidéki Heresztyén Tatár nyelven vagyon, 's e'képen hangzik:

„Minink Atye ki da tegeken. Volgal, tess tinin lemet. Toless tinin kuksa. Etless tinin erek: kuze kesne, eme tegeken. Meleg-teszta kindem mimnink tsilla ketsin ma adna memnink. Utara memnink paranygets memnank: kuze mi elterelsz mim-

nink-gets memnank. Is ne vegel memnink kesertet. Szirlága memninkjaitongets. Mert tininkuksa, vi, tsjab tsilagodon.“

Kiki felösmérheti ezen imádságban első tekéntettel is korcsosított szavainkat, által láthatja sok oldalról való hasonlatosságát; azonban, ha csak ugyan hitelt érdemel ezen Mi atyánk' nyelvének fenléte, nem kevésbé lehet sajnálni, hogy az illyent beszélő Népség' Kaukaszusnak melly vidékén, 's melly Tartományában való lakása Jaksics által ki nem jelentetett. — Ámbár volnának is a' Kaukaszuson e'féle nyelvet beszélő népek, a'kor sem állhatna, a'kor sem valószínű még meg azon hirtetés, hogy csak ugyan Magyarok tanyáznak ott: mert akár mennyi szó és nevezetbéli hasonlatosságra találunk; ez, és több illyetén monumentumokat mind azon által Ásiának újabb Historiájával egybe vetve, csak a'béli történeti valóságon állapodhatunk meg, hogy maradt ugyan ott a' régi Írók' bizonyosságánál fogva Magyar Nép felekezet, kiknek húzamos fenmaradásukat több századokon keresztül emlék-írások' hitelt érdemlő tanú tételeikkel állíthatjuk, — de a' Mongolok győzedelme okozta Népek' köl-

tözködése alatt, minek utánna polgári létét elvesztette, többféle, 's különösen Mongol meg Tatár népekkel öszve keveredvén, nyelvét és nemzetiségét a'nyira elveszté, hogy keverék maradványinál csak némelly helynek nevezete 's néhány szó beli hasonlatosság maradna fen; eredeti magyarságuk pedig örökre meg szűnt.

Ezekben helyhezem én az Ásiai maradvékokról, különösen az Avarokról és Kún-ságiakról hiteles kútfőkből merítettem erős hitelemet. Szívből óhajtanám, hogy valamelly érdemes Hazafi bátor maga elszánásával, sikeres nyomozódásával, a' Kaukasziai Lakosokról elő adott véleményemet meg czáfolván, — Nemzetünknek régen várt örvendetesb tudósítást ajándékozna. ***)

J E G Y Z É K E K.

- *) Orlay János, Bereg Vármegyei születés, felsőbbi engedelem mellett 39 esztendőnek előtte az Orosz Birodalomba költöztvén, 30 esztendeig Sz. Pétervárában lakott mint Császári Udvari Orvos; honnan változó egészsége miatt Nezsinsbe, Kis Orosz Országba, az ottani Akadémia' Directorának tétetett által. —

1826-dikban az Odesszai Richelen Akademia' Directorsága bizatott reá. Ugyan azon évben valóságos Status Tanácsosnak neveztetvén ki, egyszersmind Ő Felségétől az Orosz Császártól 4,000 désmát termő földet nyere déli Orosz Országban örök ajándékul. Díszeskedett Sz. Anna II. és Sz. Wladimir IV. Osztály beli érdem rendével. Meg holt Odesszában Mart. 11-dikén folyó 1829. eszt. — Maradtak három fiu' és több leány gyermekei, kiknek ketteje, Sándor és Mihál, valamint testvéreinek, néhai Davidházi lakos (Bereg Vármegy.) Orlay Mihálnak két fiai János és György mint Fő Tisztek Hadi szolgálatban vagynak, birtokomban lévő több rendbéli Leveleinek értelmé szerint. Szolgálnak ezeken kívül az Orosz Birodalomban ezeken kívül több Magyar származású jeles férfiak is, u. m. Emanuel, Lovasság Generalisa, Palugyánszky, Status Fő embere, Cserszky, Lody, Kukolnik, Koflanovics, Szokolovics; 's t. m.

**) Hasonlóképen nem egyéb lehet mesénél, a' mi Szabó Nazarius Kőrös Bányai Guardian' beszéde után előadatik a' Mongol Országi számos Magyarokról. L. Felső Magy. Orsz. Minerva II. negy. 1825. 206. lap. — Úgy hiszem, elégséges itt csak érteni, hogy a' szinlett Jekaterinoszlávi 's egy ideig Tétényben tartózkodott Keserű István nevű Magyar (L. Tudom. Gyűjtemény 1821. IV. Köt. 117. 's köv. lap.) Esztergomi származású szűkött

Katona volt. — Egy Schmidt nevezetű Odesz-szai lakos és Beszarábiai Füldeſs Úr, kivel 1826. eszt. Párisba útaztakor Bécsben meg űsmérkedék, bizonyosá tett engem' a'ról, hogy sem Jekaterinoszlávban, sem Odesszában, valamint Keserű hazudta, Magyar lakosok nincsennek egynehány Magyar Országí Katona szűkevényeken kívül, kik közűl nyelvűnk' meg tanulása végett egy kettűt ő maga is tartott házi szolgálatban. Meg jegyzésre méltó ezen Schmidt Úrról, hogy önnűn elő adása szerént még nagy-attya, egy Erdélyi Nemes, költűzött ki Hunyad Vármegyébűl. Attya, hadi érdemeiért birtokkal ajándékozttatott meg az Orosz Fejedelem által. Nemzetűnk eránt való tisztelbűl több nyelvek' űsmérete mellett a' Magyarat is meg tanulván, azt értelmesen beszéli.

***) Örűmmel olvasám ezeket meg írtomban a' Hazai Tudűsítások' May. 23-dikán költ 41-dik számű Levelébűl, hogy Besse János Úr, Hazánk' szép reménű 's tűrekedésű fia e' vėgbűl Májűs 20-dikán útnak indult. — Adjon a' Magyarok Istene néki elég erűt a' nagy dolog' szerencsés ki vitelére!

Jobbítások. 17. lap. 6-dik sor. Archi Rutul, olv. Ahti Rutul.

29. lap. 1-sű sor. Richelen. olv. Richeleu.

29. lap. 17-dik sor. kimaradnak ezen szavak: ezeken kívül.

